

LES MIGRACIONS INTERIORS A CATALUNYA. INTENSITAT, SELECTIVITAT I ESTRUCTURA ESPACIAL DELS FLUXOS MIGRATORIS

Juan Antonio Módenes Cabrerizo i Jordi Pascual i Ruiz

Centre d'Estudis Demogràfics

1. INTRODUCCIÓ

La migració interior a Catalunya ha estat durant els darrers anys un dels temes oblidats dels estudis de població referits al nostre país. Un seguit d'elements convergeixen a explicar-ho. El principal ha estat sens dubte la dimensió numèrica i les grans transformacions tant en les característiques de la població com en el poblament, associades directament o indirecta als fluxos migratoris procedents de la resta de l'Estat espanyol durant els anys cinquanta, seixanta i primera meitat dels setanta. Aquests fluxos, milionaris, van emascarar, als ulls de la ciutadania i de l'acadèmia, els moviments migratoris que tenien lloc a l'interior del territori català, els quals ni de bon tros assolien la seva grandària. La fase més important de les migracions interiors, lligades a l'abandó del medi agrari a favor de les ciutats, s'havia desenvolupat força temps abans, en temps històrics per als investigadors de la realitat social.

Els estudis que es van realitzar revelen que encara existien uns fluxos migratoris que afectaven negativament el medi rural en benefici de les àrees urbanes, punt d'arribada de multitud de migrants, fins al punt que durant els anys seixanta es va viure potser la màxima polarització del territori català. En l'actualitat, quan la immigració exterior és molt inferior, destaca la migració interior com un factor important per explicar la dinàmica poblacional, i el principal entre els que tenen a veure amb la mobilitat espacial. Tanmateix, els termes tradicionals de la polarització del territori, com es veurà a continuació, han anat desapareixent.

La font estadística bàsica utilitzada en aquest capítol són les estadístiques de variacions residencials (EVR), recopilació de totes les altes (immigracions) i baixes (emigracions) que tenen lloc cada any en cadascun dels municipis de Catalunya, atenent a diverses característiques com ara els municipis d'origen i de destinació, el sexe, l'edat i el nivell d'instrucció. L'Institut d'Estadística de Catalunya¹ és l'organisme encarregat de produir aquesta font per a Catalunya. Els estocs de població utilitzats per al càlcul de les taxes provenen del cens de 1991 i de les estimacions de població de 1986 a 1994, publicades pel mateix Institut d'Estadística de Catalunya.

En aquest capítol estudiarem els canvis recents en el nivell de la migració interior en els darrers deu anys, les relacions d'aquesta amb l'evolució demogràfica, la nova estructura espacial que es dibuixa en el territori i la selectivitat demogràfica i social dels fluxos migratoris. L'escala espacial d'anàlisi serà sempre la comarcal i la general de tot el país.

2. DINÀMICA RECENT DE LA MIGRACIÓ INTERIOR

Els moviments migratoris interns a Catalunya han tingut un creixement constant durant els darrers anys de tal manera que han tret la supremacia quantitativa a la immigració procedent de l'exterior de l'àmbit català, la qual segurament travessa un dels períodes menys dinàmics de la història recent. Actualment, segons les estadístiques de variacions residencials (EVR), al voltant del 80%

de les entrades residencials dels municipis catalans procedeixen de la resta del territori de Catalunya. Possiblement aquesta proporció sigui en realitat lleugerament inferior a causa del subenregistrament de la immigració estrangera. Com a dada comparativa, el cens de 1991 ofereix una proporció del 72% de migració interior pel 1990.

Segons les estadístiques de variacions residencials les migracions internes a Catalunya han crescut un 41% entre 1988 i 1994. Si l'any 1988 van ser més de 85 mil persones les que es traslladaren de municipi de residència dins de Catalunya, el 1994 ho van fer 120 mil. Aquest increment és molt superior a l'increment global de la població. Si bé no s'ha d'oblidar que entre aquestes dates hi ha hagut una millora considerable en l'exhaustivitat de la recollida estadística, hi ha un veritable increment de la mobilitat migratòria. Per un costat, influeixen els canvis en l'estructura de la població, ja que són més nombrosos els grups demogràfics amb més propensió a la migració, com ara els adults joves. També, però, cal introduir en l'explicació un efectiu augment de la propensió migratòria de tots els individus en relació amb la intensificació dels lligams territorials a l'interior de Catalunya, lligams establerts a escala local, comarcal o de tot el país.

La migració interior a Catalunya mobilitza actualment prop de dues persones de cada cent residents cada any. Tanmateix, les dades ofertes per les estadístiques de variacions residencials només informen sobre els canvis de municipi i deixen en el buit estadístic tot el que fa referència a la mobilitat residencial intramunicipal. Pel que fa a aquesta mobilitat, actualment només és possible trobar algunes dades indicatives en dues fonts (a part dels anuaris estadístics d'algunes ciutats grans), que no permeten aprofundir en el detall territorial. En primer lloc, en la publicació del cens de 1991 s'han explotat els canvis de domicili intramunicipals del darrer any anterior a la data censal. Alternativament, també és possible trobar informació sobre mobilitat residencial total a la publicació dels resultats de l'Enquesta Sociodemogràfica espanyola de 1991. Ambdues fonts proposen que per cada moviment residencial que acaba en migració hi ha dos moviments intramunicipals. Si bé els seus efectes territorials sobre la distribució de la població són menors, no cal esmentar que la qüestió del com i perquè la població canvia d'habitatge i la comprensió del funcionament dels mercats d'habitatge queden en certa manera deixats de banda per aquest oblit estadístic. En total, al voltant del 5% de la població catalana canviava d'habitatge cada any cap al 1991, proporció força inferior als nivells normals en altres societats properes a la nostra (França,

9,4%; Regne Unit, 9,6%; Estats Units, 17,5%, seguint dades de Larry Long) i similars als de les comunitats autònomes espanyoles (Madrid, 5,7%; País Basc, 4,7%; Andalusia, 5,6%, però Illes Balears 7,6%, segons dades del cens de 1991). Les dificultats per l'emancipació dels joves en relació amb el mercat laboral i l'estructura rígida del mercat de l'habitatge estan en l'arrel d'aquest nivell relativament baix de mobilitat residencial a Catalunya. Aquest capítol només estudiarà els moviments residencials que travessen una frontera municipal.

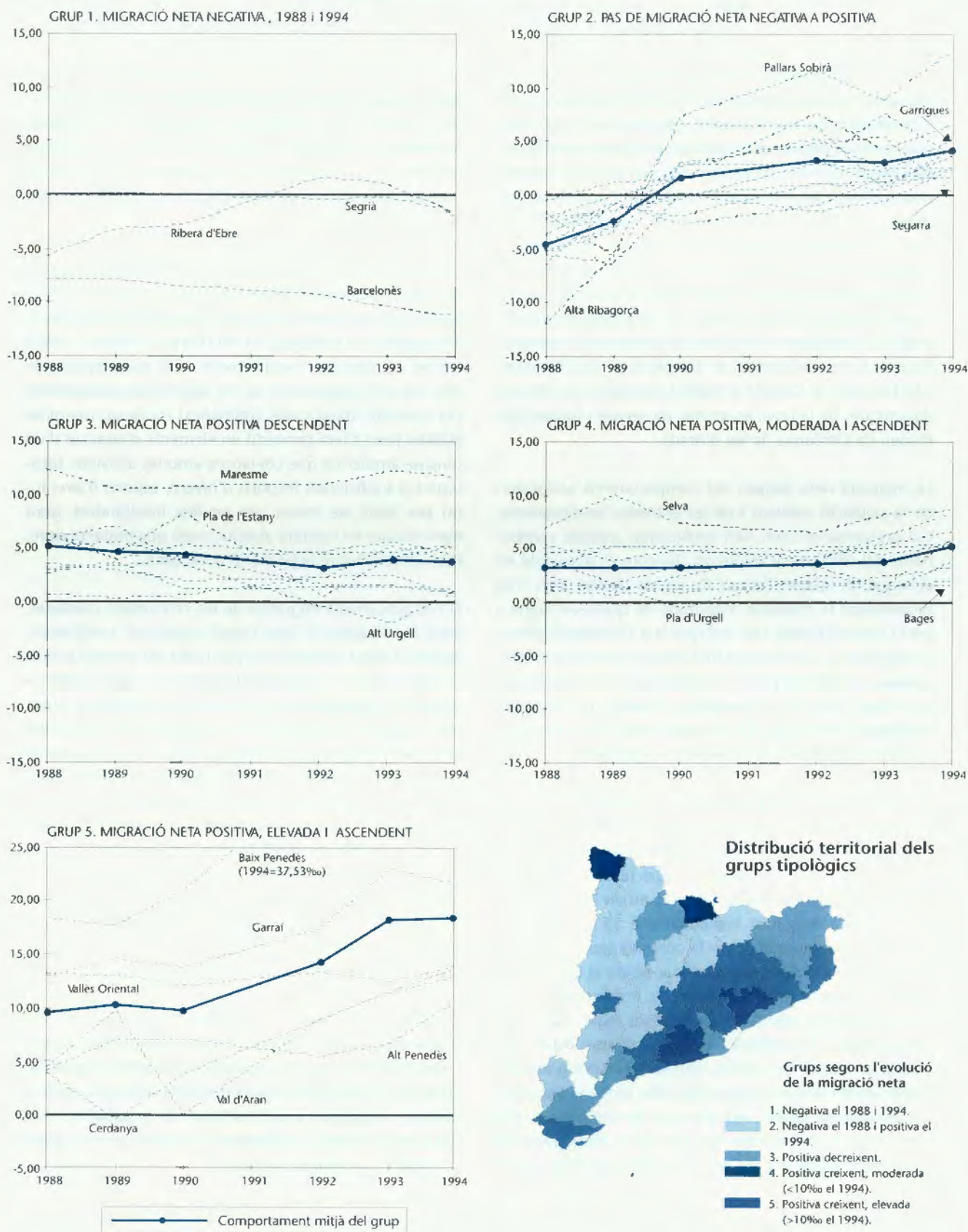
La migració interior a Catalunya, és a dir, els canvis residencials que tenen lloc entre municipis, és la variable més important per explicar la redistribució de la població en el territori. Del balanç entre les entrades i les sortides a cada indret apareix el creixement migratori o migració neta. El càlcul de la taxa anual de migració neta interior (migració neta en relació amb la resta de Catalunya) entre 1988 i 1994 per comarques permet disposar dels comportaments diferencials amb un compromís entre el detall i la senzillesa d'anàlisi. El primer tret que cal destacar és que en els darrers anys, segons les dades estadístiques, gairebé han desaparegut les comarques emigratòries. Si el 1988 16 comarques registraven una emigració més intensa que la immigració, el 1994 només n'hi havia 3 que es trobessin en aquesta situació: el Barcelonès, el Segrià i la Ribera d'Ebre. Com es pot veure només aquesta última respon al patró tradicional de comarca rural amb pèrdua d'habitants. Les altres 38 comarques tenien una immigració interior superior a l'emigració l'any 1994.

La figura 1 mostra l'evolució de les taxes de migració neta interior de les comarques reunides en cinc grups, en funció de la comparació del signe de la taxa a començament (1988) i final de la sèrie (1994). El primer grup reuneix les 3 comarques regressives esmentades anteriorment; d'aquestes, només el Barcelonès mostra una clara tendència negativa. El segon compta amb les 13 comarques que han efectuat el pas de la pèrdua al guany de població per migració respecte a la resta de Catalunya. Es localitzen en l'interior més rural de Catalunya o en zones de muntanya. Fins ara totes elles patien un procés de pèrdua de població caracteritzada per una emigració constant que superava la immigració; els darrers anys han vist un augment de les entrades, quantitativament modestes, en el conjunt de les migracions a Catalunya, però que han començat a compensar, encara suaument, les sortides, les quals romanen força estables. El tercer grup compta amb les 9 comarques que han mantingut un creixement positiu durant el període, encara que molt lleugerament descendent. No és gaire homogeni territo-

MIGRACIONS

Les migracions interiors a Catalunya. Intensitat, selectivitat i estructura espacial dels fluxos migratoris

FIGURA 1. TIPOLOGIA D'EVOLUCIÓ DE LA MIGRACIÓ NETA. MIGRACIÓ INTERIOR. COMARQUES. 1988-1994

Font: elaboració pròpia a partir de dades proporcionades per l'Institut d'Estadística de Catalunya.

rialment. Hi destaca el nucli de comarques de la regió de Girona, i també dues comarques metropolitanes plenament consolidades com el Baix Llobregat i el Maresme; de localització costanera són també el Baix Ebre i el Baix Camp. L'Alt Urgell, al Pirineu, mostra potser certs problemes en la seva transformació funcional. El grup quart està emparentat amb l'anterior. Compta amb 10 comarques amb un creixement migratori permanentment positiu i moderat, sense superar en cap moment una taxa de migració neta del 10‰ i amb tendència a una certa estabilitat. Se situen en la depressió interior perifèrica a la regió de Barcelona i en la zona costanera. Per últim, el cinquè grup es caracteritza per un creixement més accelerat que permet superar el límit del 10‰ en la taxa de migració neta interior el 1994. Les 6 comarques que s'hi troben es localitzen en les àrees de creixement metropolitana més recent de la regió de Barcelona (el Baix Penedès, l'Alt Penedès, el Garraf i el Vallès Oriental) o són les més dinàmiques de la nova economia de serveis i turisme del Pirineu (la Cerdanya, la Val d'Aran).

La migració neta sorgeix del comportament emigratori de la població resident i de les entrades immigratòries. Cal preguntar-se com han evolucionat aquests components del creixement migratori. Tal com es pot veure en el seguit de mapes (figura 2), en els darrers anys s'ha incrementat la mobilitat migratòria de qualsevol signe a tot el territori català, tant pel que fa a l'emigració com a la immigració. La intensitat de l'emigració tendeix a semblar-se a la intensitat de la immigració de tal manera que els mapes que les representen mostren les mateixes tendències territorials. Es dibuixen dues àrees d'elevada mobilitat migratòria: la costanera i la pirinenca.

L'àrea costanera està plenament consolidada com espai d'elevada mobilitat migratòria i acull la major part de l'activitat econòmica i les principals ciutats. Aquesta àrea inclou la regió de Barcelona, la qual té uns trets clarament metropolitans que es reflecteixen en l'organització d'un sistema migratori individualitzat. La comarca del Barcelonès es consolida com la comarca que més intensament pateix la pèrdua migratòria, essent el centre d'on surten els fluxos que alimenten la immigració de les comarques del voltant. Dins d'aquesta regió metropolitana, el Vallès Occidental i el Baix Llobregat estan arribant a un estadi de relativa saturació. La seva grandària poblacional i el creixement urbanístic limita la capacitat de creixement relatiu. Ara per ara, les comarques que estan rebent un impacte més fort de la immigració de caire metropolità són el Garraf i el Vallès Oriental, situats

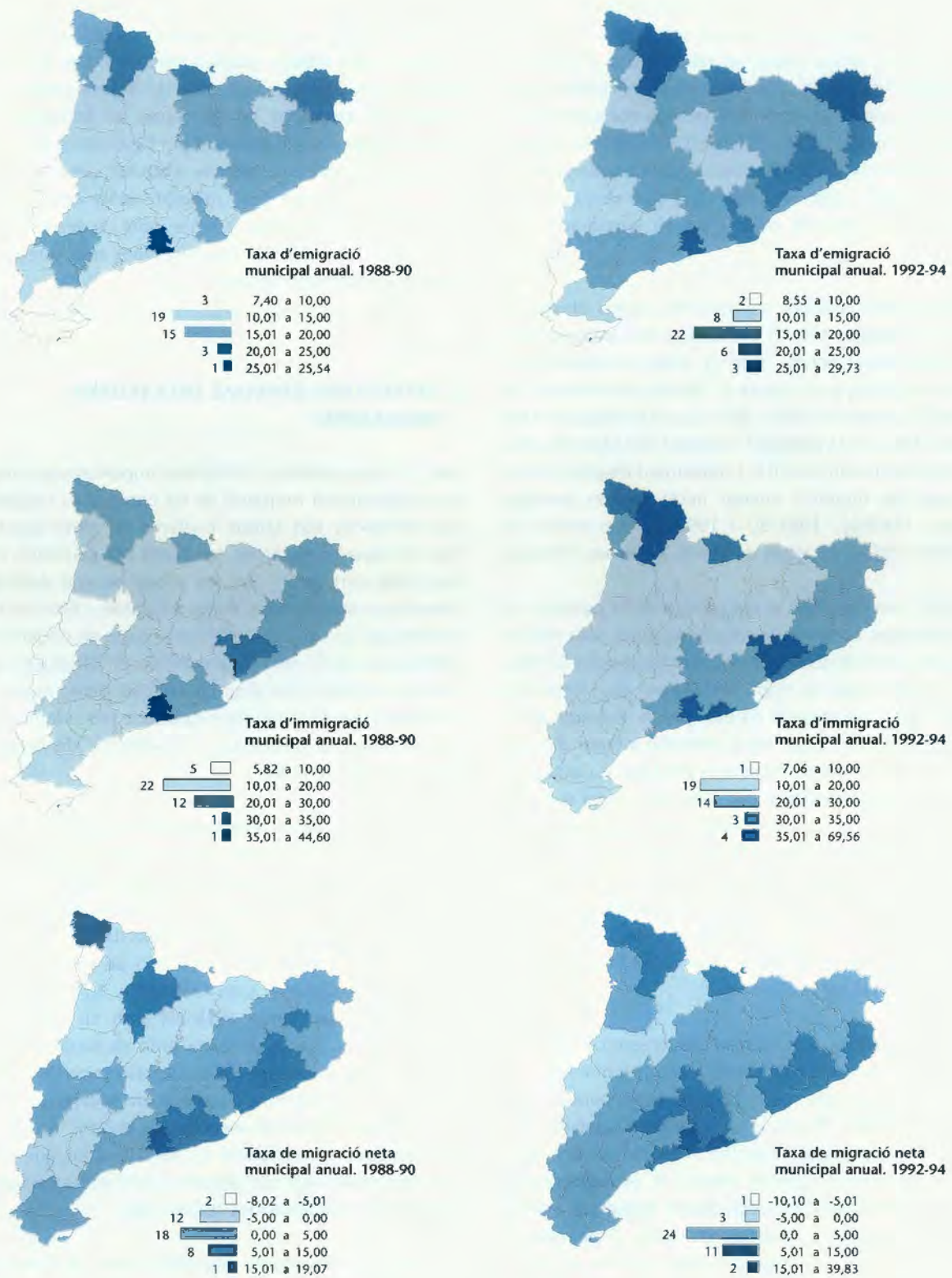
més en la perifèria funcional de la regió de Barcelona. El Baix Penedès representa un cas singular: actualment té els valors més alts a tots tres indicadors de mobilitat: la taxa d'emigració municipal, la taxa d'immigració municipal i la taxa de migració neta. Diversos elements hi ajuden: ser una comarca econòmicament dinàmica, abocada al sector del turisme de temporada i de segona residència i, sobretot, constituir la ròtula de connexió entre la regió metropolitana de Barcelona i la segona àrea metropolitana de Catalunya constituïda pel triangle Tarragona-Reus-Valls.

L'altra àrea d'elevada mobilitat s'està definint al llarg de la cadena pirinenca. En aquest cas la comparació entre els dos talls temporals reflecteix l'augment recent de la immigració. La Cerdanya, la Val d'Aran i el Pallars Sobirà entren en aquesta transformació. Són comarques que han vist un capgirament de les estructures productives. Les activitats tradicionals (primàries) romanen marginalitzades però s'han convertit en elements d'atracció d'un turisme ambiental que col·labora amb les activitats turístiques ja tradicionals (esports d'hivern, esports d'aventura) per servir de motor per un flux migratori, gens espectacular en nombre absolut, però que impacta significativament sobre la població autòctona.

El comportament migratori de les comarques catalanes, amb la desaparició dels espais netament emigratoris, apunta a una transformació profunda del territori català. En primer lloc, la tradicional emigració cap a ciutat ha exhaurit quantitativament el potencial emigratori. El sistema migratori tradicional s'ha capgirat: els espais fins ara rurals comencen a constituir-se com nous espais de creixement. El canvi de funcionalitat del territori atrau nous immigrants que superen els emigrants, redreça tendències històriques i qüestiona seriosament la continuïtat d'algunes etiquetes com ara les d'espai rural enfront de l'espai urbà en parlar de Catalunya. Els propers anys ens diran si aquesta tendència es consolida. El que és segur és que aquests canvis demogràfics estan provocant transformacions en la manera que els ciutadans i les ciutadanes de Catalunya perceben el territori.

Cenyim-nos tanmateix al present. Per acabar de comprendre els canvis migratoris recents cal analitzar encara alguns elements que es tractaran en els propers apartats, com ara la interrelació del creixement migratori amb el natural, i si algunes característiques de la població, com per exemple l'edat, introdueixen nous matisos a les grans tendències apuntades fins ara.

FIGURA 2. INTENSITAT DE LA MIGRACIÓ INTERIOR A CATALUNYA. COMARQUES. 1988-1990 I 1992-1994

Font: elaboració pròpia a partir de dades proporcionades per l'Institut d'Estadística de Catalunya.

3. MIGRACIÓ INTERIOR I EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA

Vista la importància de la migració interior per explicar la dinàmica migratòria de Catalunya, ens podem preguntar quin ha estat el seu paper en referència al creixement demogràfic total de la població. Aquest creixement se sol estudiar a partir de l'aportació de dos components, el natural i el migratori. El creixement natural és el resultat de la diferència entre els naixements i les defuncions, mentre que el component migratori, com s'ha esmentat més amunt, s'obté del saldo entre els immigrants i els emigrants.

Aquesta anàlisi dels dos components, bàsica en demografia, s'ha aplicat a les 41 comarques de Catalunya amb un procediment senzill, que es troba representat en forma de gràfics en la figura 3. Aquest procediment ha consistit a posar en relació dins d'un eix cartesià el creixement total de la població comarcal (les taxes de creixement anual acumulatiu) i el creixement migratori (amb les taxes de migració interior neta) en tres períodes recents: 1982-85, 1987-90 i 1992-94, reproduint un esquema utilitzat al treball de Cabré, Módenes i Pascual.

Els gràfics mostren que el creixement de la població de les comarques catalanes es troba relacionat com més va més amb la incidència del component migratori interior, en un procés que es troba recolzat en dos factors: la reducció del creixement natural per la baixada de la fecunditat i el fort paper de la migració interior dins del conjunt de moviments migratoris efectuats a Catalunya. Una breu dada estadística pot servir per donar suport a aquesta afirmació: el coeficient de correlació entre les taxes de creixement total (TCAA) i les taxes de creixement migratori (TMN) comarcals era 0,7 al període 1982-85 i 0,72 al període 1987-90, mentre que assolía 0,89 al període 1992-94; l'acostament del coeficient de correlació al valor 1, el màxim valor teòric possible, mostra l'enfortiment de la relació.

Aquesta forta associació entre el creixement de la població i el creixement migratori interior conforma un "model" que sembla molt coherent en el període més recent, 1992-94. De les 41 comarques catalanes, 28 tenien un creixement migratori i un creixement total positius (quadrant superior dret) i 4 experimentaven decreixement total i migratori alhora (quadrant inferior esquerre); d'aquesta manera, en total, 3 de cada 4 comarques tenien un comportament ajustat al model descrit. Entre les comarques més representatives del primer quadrant val la pena destacar el Baix Penedès i el

Garraf, però també hi apareixen comarques com el Bages, la Cerdanya, la Segarra o el Tarragonès, mentre que el Barcelonès, de forma clara, i l'Alt Urgell, la Noguera i el Segrià, molt tangencialment, conformen el tercer quadrant. Les 9 comarques restants tenien una taxa de migració neta interior positiva però, malgrat això, presentaven un decreixement total de la seva població. El creixement migratori no és capaç de compensar el decreixement natural provocat per l'estructura per edats envellida. El cas més extrem d'aquest comportament seria el Pallars Jussà que, malgrat assolir una taxa de migració neta interior del 3,32%, obté un decreixement demogràfic de -5,64%: les defuncions més que dupliquen els naixements anuals.

4. ESTRUCTURA ESPACIAL DELS FLUXOS MIGRATORIS

Hem vist que existeixen diferències importants pel que fa al comportament migratori de les comarques catalanes. Les diferències són també existents en altres aspectes que, en aquests moments, les dades ens permeten analitzar amb cert detall. Així, en aquest apartat dedicat a l'estructura espacial dels fluxos migratoris, hom es preguntarà per les relacions establertes entre els orígens i les destinacions de les migracions, definint l'"obertura" de la comarca als fluxos tant d'emigració com d'immigració, la incidència que hi tenen les migracions procedents de la comarca-clau, el Barcelonès, i l'existència de lligams i fronteres en el territori.

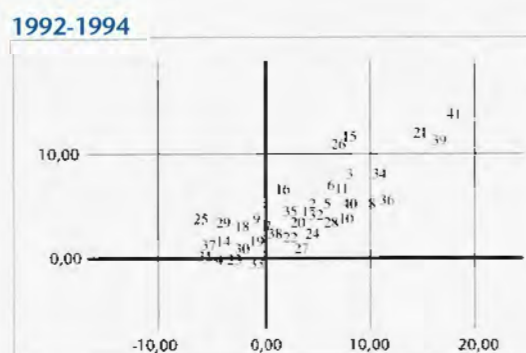
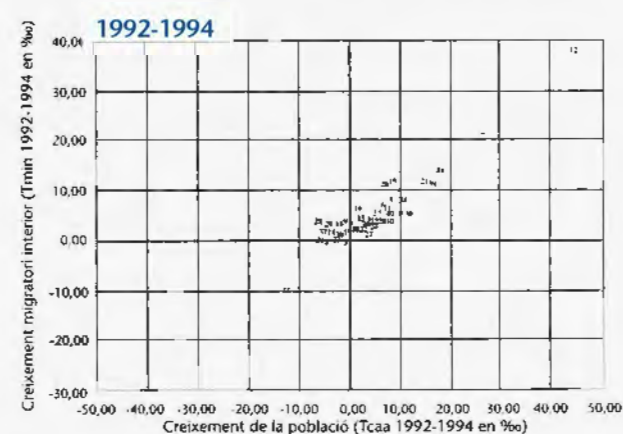
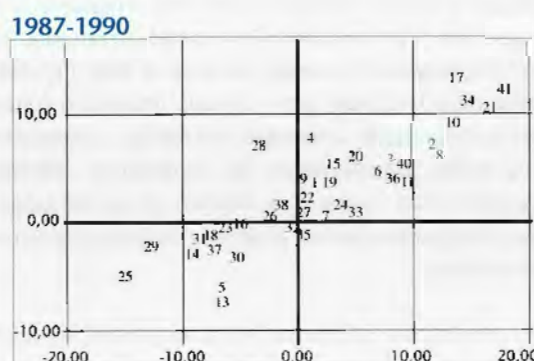
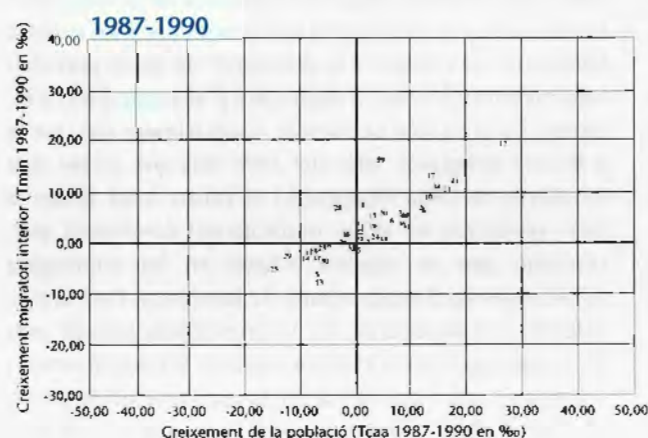
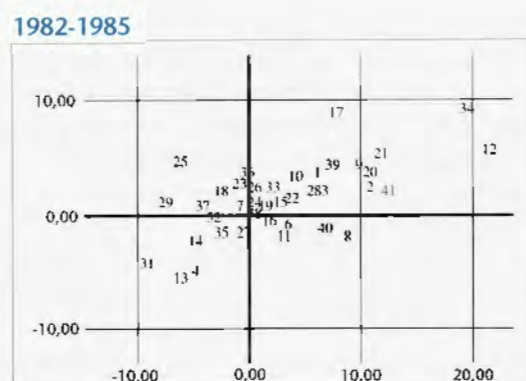
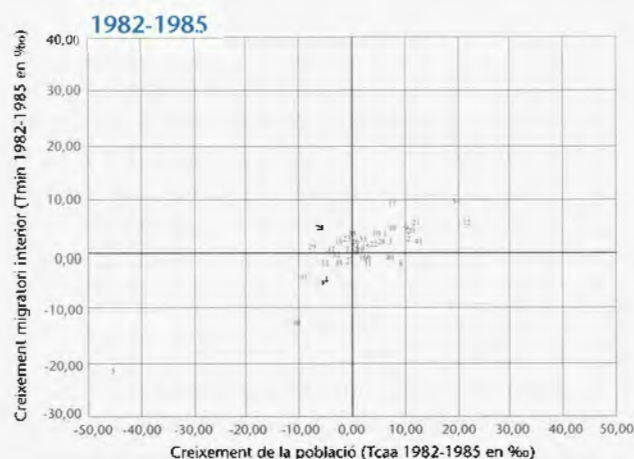
En primer lloc s'ha de reflexionar sobre la distància de la migració. La distància pot servir per diferenciar la motivació dels moviments migratoris. En el nostre context, els moviments de llarga distància s'han de distingir dels moviments de curta distància. Aquests darrers tenen més a veure amb la formació i l'evolució de les llars i amb qüestions relacionades amb l'habitatge. En aquest capítol hem assimilat llarga distància amb els moviments intercomarcals i curta distància amb els desplaçaments dintre de les comarques. Aquesta diferenciació és una simplificació i seria molt discutible en diverses parts del territori català. Potser l'excepció més evident sigui el sistema migratori metropolità de Barcelona en què bona part dels moviments que superen les fronteres comarcals responen a relocalitzacions residencials.

Un 40% dels moviments migratoris dintre de Catalunya entre municipis no supera les fronteres comarcals. Aquest percentatge no és el mateix a totes les comarques. Diver-

MIGRACIONS

Les migracions interiors a Catalunya. Intensitat, selectivitat i estructura espacial dels fluxos migratoris

FIGURA 3. RELACIÓ ENTRE LA TAXA DE CREIXEMENT DE LA POBLACIÓ I LA TAXA DE MIGRACIÓ INTERIOR NETA DE LES COMARQUES DE CATALUNYA, 1982-1985, 1987-1990 I 1992-1994

1. Alt Camp	7. Bages	13. Barcelonès	19. Garrotxa	25. Pallars Jussà	31. Ripollès	37. Terra Alta
2. Alt Empordà	8. Baix Camp	14. Berguedà	20. Gironès	26. Pallars Sobirà	32. Segarra	38. Urgell
3. Alt Penedès	9. Baix Ebre	15. Cerdanya	21. Maresme	27. Pla d'Urgell	33. Segrià	39. Vall d'Aran
4. Alt Urgell	10. Baix Empordà	16. Conca de Barberà	22. Montsià	28. Pla de l'Estany	34. Selva	40. Vallès Occidental
5. Alta Ribagorça	11. Baix Llobregat	17. Garraf	23. Noguera	29. Priorat	35. Solsonès	41. Vallès Oriental
6. Anoia	12. Baix Penedès	18. Garrigues	24. Osona	30. Ribera d'Ebre	36. Tarragonès	

Font: períodes 1982-85 i 1987-90, elaboració pròpia a partir de Cabré, Módenes i Pascual, 1994; període 1992-94, elaboració pròpia a partir de les dades proporcionades per l'Institut d'Estadística de Catalunya.

sos factors intervenen per explicar les diferències. El nivell d'obertura respecte a l'exterior de les comarques tendeix a disminuir amb l'existència d'un nucli o nuclis urbans actius que funcionen com a punt d'atracció de la immigració de la comarca però també com a centre de desconcentració. El tancament relatiu es potencia si la distància respecte al centre barceloní és prou llarga. Aquests dos factors caracteritzen les comarques de l'Anoia, el Bages i Osona en la depressió central i les comarques de la Garrotxa, l'Alt i el Baix Empordà i el Gironès a la regió de Girona (figura 4.1).

Solen tenir un grau elevat d'obertura les comarques no articulades suficientment per la seva capital i que estableixen lligams funcionals forts amb centres situats a l'exterior de la comarca. En són exemple algunes de les comarques amb trets més rurals de Catalunya com ara la Terra Alta, el Priorat, les Garrigues i la Conca de Barberà. Només al voltant del 20% dels seus emigrants o immigrants van o procedeixen de la mateixa comarca. També són comarques d'elevada obertura el Baix Penedès i la Selva caracteritzades per l'elevada integració funcional, per partida doble, amb espais de relació supramunicipal, que estan transformant les estructures. Tanmateix, aquestes dues comarques retenen un percentatge dels seus emigrants superior al de les comarques rurals abans esmentades.

Les comarques perifèriques de la regió metropolitana de Barcelona tenen una gran obertura pel que fa a la immigració perquè bona part de les entrades als seus municipis procedeixen de la comarca central del Barcelonès. L'emigració, al contrari, sol limitar-se al radi comarcal, ja que la immensa majoria dels moviments migratoris són de caire estrictament residencial o familiar. La comarca del Barcelonès, per la seva banda, té un comportament contrari. L'obertura és bàsicament en l'emigració ja que menys del 20% dels que canvien de municipi es queden en un altre municipi de la comarca. Per contra, la immigració al Barcelonès procedent de la resta de Catalunya només representa un 55% de les entrades als seus municipis.

El pes demogràfic de la comarca del Barcelonès i el seu paper com a motor econòmic d'una àrea urbana d'elevat nivell jeràrquic dins del sistema europeu de ciutats, fan que la seva participació en el total dels fluxos migratoris a l'interior de Catalunya sigui notable. Tanmateix, algunes dades permeten assegurar que la intensitat dels fluxos que es relacionen amb el Barcelonès com a molt reflecteixen simplement el seu pes demogràfic. Fins i tot es podria dir que és inferior. Les persones que surten dels municipis d'aquesta comarca representen un 36% del

total dels emigrants interiors de Catalunya, un percentatge lleugerament inferior al pes demogràfic. Pel que fa als immigrants a la comarca, aquesta només reuneix el 15% de les entrades municipals a Catalunya, el que reflecteix el grau d'emplenament urbanístic d'una comarca que és un continu urbà i la fi dels grans fluxos tradicionals campciutat. El seu pes demogràfic explica també que un 7% dels moviments interns a Catalunya tinguin lloc entre els cinc municipis de la comarca. Si es consideren l'emigració i la immigració estrictes respecte al Barcelonès més la mobilitat interna en la comarca, es pot dir que el 45% de tots els moviments migratoris de Catalunya tenen a veure amb aquesta comarca central.

Si s'analitza el grau de vinculació migratòria de les comarques catalanes amb el Barcelonès (figura 4.2) s'observa una interessant regionalització. El mapa mostra tres tipus de comarques segons la intensitat de la vinculació. Per un costat, hi ha aquelles comarques per a les quals el Barcelonès és l'origen i la destinació de bona part dels seus migrants. Un sector homogeni d'alta vinculació s'estableix en el Pirineu occidental, especialment pel que fa a la seva emigració. Més del 20% dels que surten dels municipis de l'Alta Ribagorça i el Pallars Jussà situen la nova residència en algun municipi del Barcelonès, percentatge que es repeteix només en les comarques perifèriques de la regió urbana de Barcelona. Però la participació del Barcelonès en la immigració rebuda pels seus municipis també està per sobre de la mitjana comarcal, encara que lluny de les comarques metropolitanes o fins i tot d'altres comarques rurals, com ara la Terra Alta, el Priorat, les Garrigues i la Conca de Barberà. En aquestes comarques l'elevat grau d'obertura migratòria que es comentava abans és en realitat també una forta vinculació amb el gran centre urbà de Catalunya. En el cas de les comarques pirinenques es combina la continuïtat de tendències tradicionals de vinculació amb el nucli barceloní, de manera semblant amb les comarques agràries del sudoest, però darrerament s'hi afegeix la importància de la immigració que es relaciona amb el desenvolupament de les noves activitats de turisme. Aquesta situació s'està estenent de mica en mica cap a la resta de comarques pirinenques.

Les comarques del voltant del Barcelonès constitueixen el grup més vinculat. Són les comarques que integren el sistema migratori metropolità. Els seus límits es dibuixen perfectament en el mapa. A més de les comarques de la regió I cal incloure-hi el Garraf, que ja forma part del que s'anomena regió metropolitana de Barcelona (àrea d'actuació del Pla territorial metropolità de Barcelona). Ara bé, el sistema migratori metropolità sembla que supera

FIGURA 4.1 PARTICIPACIÓ DELS FLUXOS AMB LA RESTA DE CATALUNYA SOBRE LA MIGRACIÓ COMARCAL

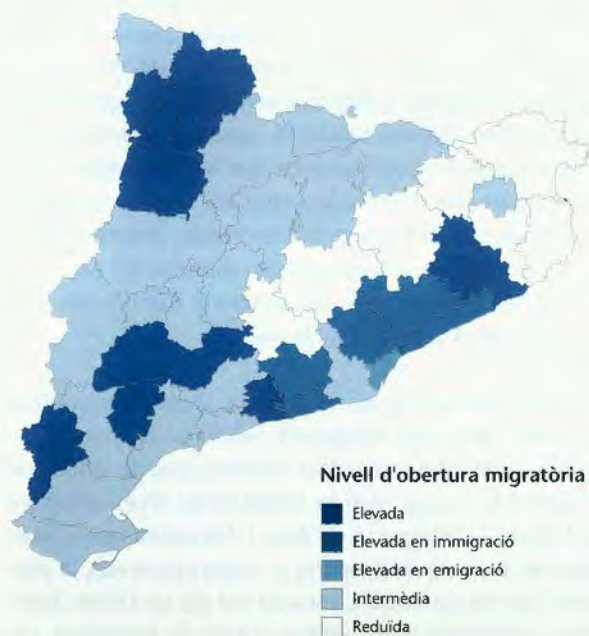

FIGURA 4.2 PARTICIPACIÓ DEL BARCELONÈS EN ELS MOVIMENTS MIGRATORIS COMARCALS

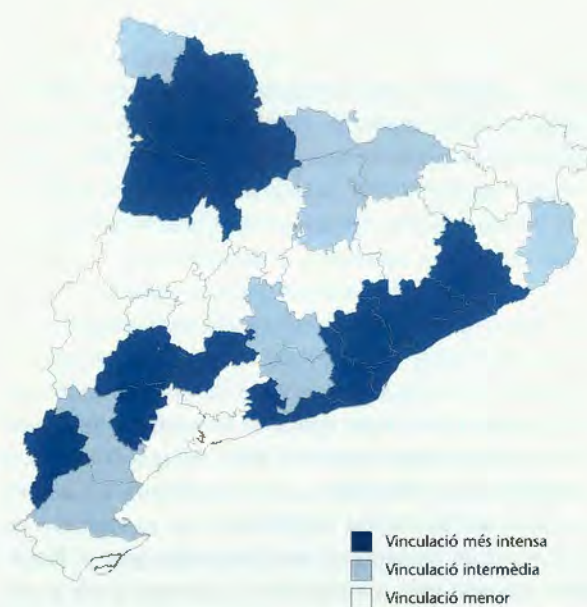
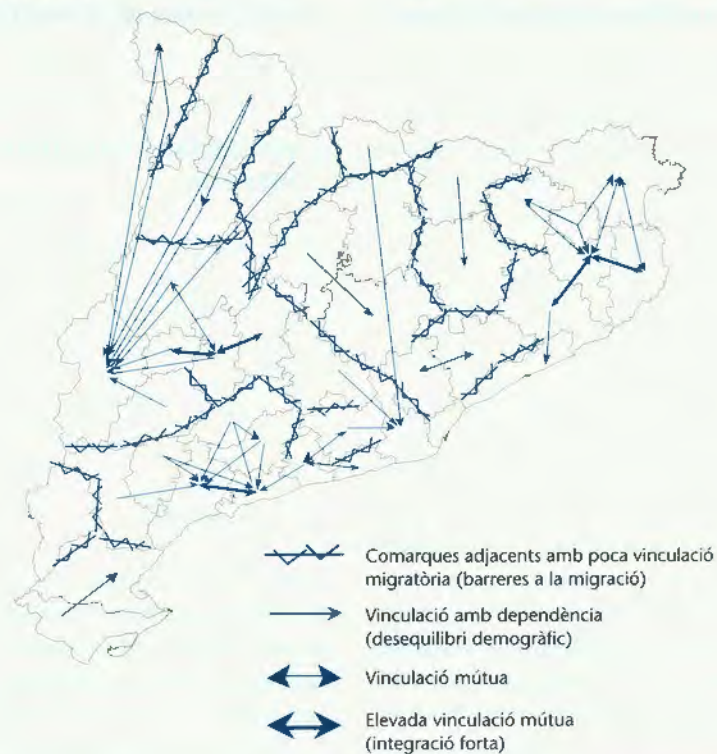

FIGURA 4.3 ESTRUCTURA ESPACIAL DE LES RELACIONS MIGRATÒRIES INTERCOMARCALS (EXCEPTE EL BARCELONÈS). CATALUNYA, 1992-1994

Font: elaboració pròpia a partir de dades proporcionades per l'Institut d'Estadística de Catalunya.

els límits de la regió del Pla metropolità. Les comarques de la Selva, especialment el seu sector costaner i els municipis del Baix Tordera i el Baix Penedès, cada vegada es troben més integrades. La particularitat d'aquestes comarques és que serveixen de transició cap a dues àrees urbanes de forta cohesió, la de Girona en el cas de la Selva i, sobretot, la de Tarragona-Reus en el cas del Baix Penedès. Totes aquestes comarques reben l'impacte directe de la població que busca habitatge fora de la comarca del Barcelonès, la qual alimenta bona part dels seus intensos fluxos immigratoris. Considerant sols els fluxos originats a Catalunya, a la comarca del Maresme 51 de cada 100 persones que entra a viure en els seus municipis procedeix del Barcelonès; la resta, 49 persones, procedeix d'altres municipis de la pròpia comarca o de les altres 39 comarques. A la resta del sistema metropolità la proporció de nous residents procedents del Barcelonès supera gairebé sempre el 40%. Pel que fa als fluxos de sortida cap al Barcelonès, sent importants, no arriben a superar la importància relativa dels que es registren en les comarques pirinenques més vinculades amb el Barcelonès. Aquests trets metropolitans s'estenen a poc a poc cap a comarques properes com l'Anoia, especialment el sector sud, i l'Alt Penedès. Aquesta darrera comarca, malgrat la proximitat amb Barcelona, mostra una certa resistència a la integració metropolitana gràcies al seu potencial econòmic endogen; així l'Alt Penedès ha estat capaç de resistir les tensions urbanístiques que han patit en les darreres dècades la resta de comarques metropolitanes.

Les comarques menys vinculades migratòriament amb el Barcelonès estan integrades en espais d'elevada cohesió al voltant de les altres àrees urbanes d'importància del país. Així s'esdevé amb les comarques del pla de Lleida, el Camp de Tarragona i Girona. Caldria afegir-hi les comarques amb una migració intracomarcal més important com ara el Bages i Osona, on les relacions entre llurs capitals i la resta del territori comarcal són força importants.

L'estructura espacial de les migracions interiors, doncs, és més que un simple esquema de desconcentració de la conurbació barcelonina. La figura 4.3 intenta respondre la qüestió de quina és l'estructura migratòria de Catalunya que s'amaga rere el pes del Barcelonès. En un primer nivell de comentari cal esmentar l'absència de relacions migratòries significatives entre moltes comarques adjacents. Podem parlar, llavors, de l'existència de veritables barreres migratòries. Aquestes en alguns casos reflecteixen la falta d'estructuració de parts importants del territori i la necessitat de vincular-se amb centres urbans llunyans, com ara bona part de les comarques pirinen-

ques. Les barreres migratòries també dibuixen perfectament l'existència de conques o d'àrees de cohesió migratòria supramunicipal que, de vegades, reproduïxen les fronteres delimitades en altres recerques sobre el territori català i assumides en algunes propostes de regionalització, com ara l'àrea de Manresa, la de Vic, la regió gironina, el pla de Lleida o la regió de Tarragona-Reus. Les barreres insinuen també el dibuix de diversos eixos de vinculació intercomarcal en què les comarques adjacents estan prou integrades, com ara els que segueixen les vies de comunicació més importants. Sorpren també com el sistema metropolità depèn sobretot del paper del Barcelonès, mentre que les relacions transversals a la perifèria són d'escassa entitat relativa.

Els fluxos migratoris intercomarcals ajuden a identificar les àrees amb una integració funcional més intensa i poden servir com indicadors d'altres tipus de vinculació econòmica o social. Així es dibuixen les àrees al voltant de Girona, la integració de Reus i Tarragona que s'estén cap a les comarques properes o, menys esperada, la integració de les comarques centrals del pla de Lleida. Catalunya té diverses àrees actives, a més de Barcelona. Les relacions entre elles, tanmateix, són molt limitades; aquest és un element sobre el qual caldria reflexionar. La construcció de l'eix transversal (Girona-Vic-Manresa-Lleida) pot modificar-les en un futur. De moment, Barcelona assumeix el paper de cruïlla entre aquestes àrees de cohesió i la resta del territori català.

5. INTENSITAT I SELECTIVITAT DE LA MIGRACIÓ INTERIOR

Un cop han estat definides quines són les característiques generals de la migració interior a Catalunya i l'estructura espacial dels fluxos sobre el territori, les dades ens permeten anar més enllà i relacionar de forma precisa grups poblacionals i mobilitat; en concret val la pena analitzar la intensitat migratòria segons el sexe, l'edat i la instrucció.

El sexe i l'edat

Homes i dones tenen una intensitat migratòria similar. Les taxes migratòries vàlides per al període 1992-94 van ser de 18,41‰ en els homes i de 17,15‰ les dones; cosa que vol dir que cada any 18 de cada 1.000 persones (gairebé 2 de cada 100) realitzen un moviment migratori. Aquestes dades representen un lleuger increment respecte de les immediatament anteriors, atès que

en el període 1988-90 els valors que s'obtenien eren de 14,97 per als homes i de 14,18 per a les dones. L'augment d'aproximadament un 23% en la intensitat migratòria anteriorment detectat per al conjunt de la població catalana es tradueix també en tots dos sexes.

Aquest augment de la intensitat migratòria entre el segon quinquenni dels anys vuitanta i el primer dels anys noranta es veu amb claredat en la figura 5, que podem utilitzar per mostrar com, paral·lelament al sexe, l'edat és una variable rellevant per estudiar la intensitat migratòria. Fixem-nos tan sols en el gràfic corresponent als primers anys noranta. Homes i dones mostren una pauta semblant: una migració d'"arrossegament" en els primers grups d'edat, una intensitat màxima en els adults joves i una davallada constant fins a les edats més avançades. Aquestes pautes no diferencien la migració en l'interior de Catalunya de la que experimenten les societats occidentals; els treballs de Rogers i de Willekens recullen exemples i enuncien models demogràfics per a l'estudi de les migracions.

El comportament migratori, o la propensió a efectuar una migració, és diferent en funció de l'edat. El moment en què és més probable la realització d'un moviment migratori se situa en el grup dels adults joves. En aquest grup és també on són més apreciables les intensitats migratòries diferencials dels homes i les dones. El grup 20-34 és el responsable del 41,6% de les migracions d'homes i del 44,06 % de les migracions de dones. Dins dels adults joves, el grup quinquennal 25-29 és el que assoleix un nivell més alt, amb taxes del 39,7‰ per als homes i del 40,6‰ per a les dones. L'edat a l'emancipació del nucli familiar originari, esdeveniment vital que en la societat catalana de final del segle XX continua estant molt lligat a l'establiment d'una nova llar familiar, condiciona que homes i dones difereixin pel que fa al segon grup quinquennal de més intensitat: les dones migren molt més que els homes entre els 20 i els 24 anys mentre que els homes migren més que les dones en el grup 30-34; d'aquest grup en endavant aquesta pauta es manté fins a la vellesa. Per contra, en les edats més joves no hi ha diferències en la intensitat migratòria d'homes i la de dones, atès que es tracta d'una migració d'arrossegament o dependent de la que efectuen els adults. Finalment, en els grups d'edat més vells, les dones migren més que els homes, un fenomen associat a la major viduitat entre les dones, que implica sovint una certa inestabilitat residencial. D'aquesta manera podem veure que en la societat catalana, com en les societats occidentals, les migracions tenen molt a veure amb el cicle de vida, o, més aviat, cicles de vida, dels individus.

Els efectes de les migracions sobre la mida i l'estructura de la població també difereixen segons el sexe i l'edat. Aquest fet es pot estudiar a partir de les taxes de migració neta interior per sexe i edat, les quals depenen de tres elements: la incidència de la immigració per edat, la intensitat de l'emigració i la distribució de l'emigració segons la distància (propensió a depassar els límits comarcals). A partir d'aquesta constatació podem intentar definir diversos models migratoris per a les comarques catalanes. La figura 6 mostra els cinc tipus de migració en què hem agrupat les comarques catalanes. El primer tipus es troba representat pel Barcelonès i es caracteritza per unes taxes sempre negatives, per a tots dos sexes i en totes les edats, però amb una major incidència en els adults joves. Per exemple, la comarca perd cada any 2 de cada 100 joves entre 25 i 29 anys. Aquest primer tipus destaca pel component familiar de la migració: vista l'estreta associació entre les taxes molt negatives dels adults joves i les negatives dels grups d'edat 0-4 i 5-9 es pot afirmar que el migrant-tipus és una família que es constitueix, o amb infants, que decideix emigrar.

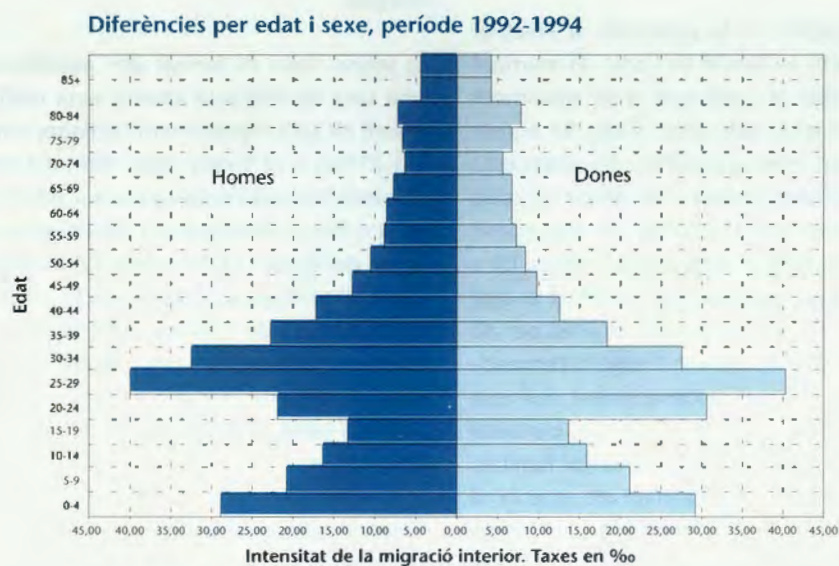
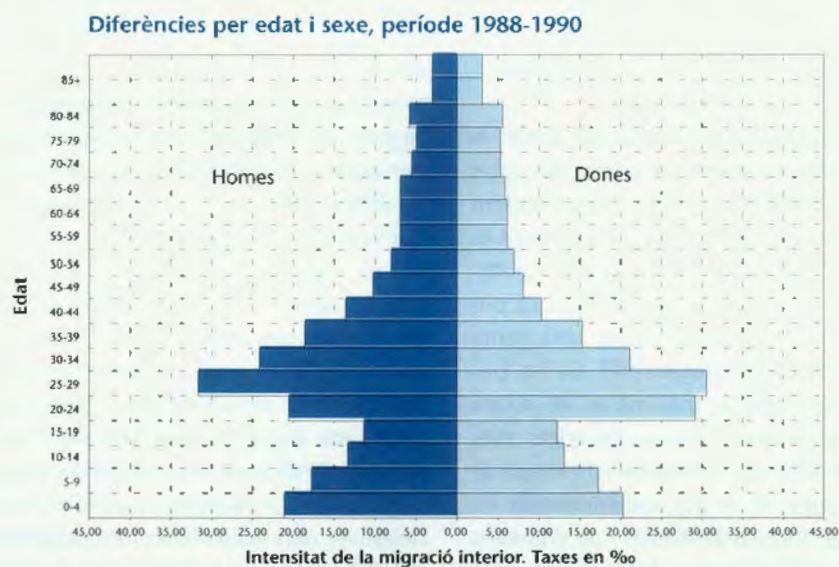
El segon tipus és format per aquelles comarques amb una taxa de migració interior neta molt propera a zero, essent els seus representants el Bages (amb una taxa neta d'1,71‰) o el Segrià (que obté una taxa de -0,64‰). Aquesta migració neta propera a zero es recolza, a més, en uns fluxos d'emigració i d'immigració molt baixos; en el cas del Bages la taxa neta d'1,7‰ és el resultat d'unes taxes d'immigració i d'emigració respecte de l'exterior de la comarca de 7,39 i de 5,69 ‰, respectivament. Una indiferenciació de les taxes segons els diversos grups d'edat (tan sols una migració neta negativa en els grups d'edat més vells) seria una altra característica destacada d'aquest tipus.

El tercer tipus caracteritza les comarques que obtenen un saldo positiu, sempre lleugerament superior a zero, però amb fortes diferències pel que fa a la desagregació per sexe i edat dels seus fluxos. El cas de les Garrigues resulta ben il·lustratiu. La seva taxa de migració interior neta del 3,33 ‰ amaga en el seu si unes taxes que esdevenen molt negatives en algun cas (com les dones del grup 20-24, que assoleixen un -8,26‰, clarament diferent dels homes de la mateixa edat, que obtenen una taxa de 3,03‰) o positives en altres casos (com homes i dones de 40 a 44 anys i infants). Comarques tan dissemblants en altres aspectes demogràfics o socials (ho veurem més endavant en considerar els nivells d'instrucció) com el Baix Empordà, el Baix Ebre o el Ripollès mostren també perfils migratoris per edat i sexe similars. Aquesta carac-

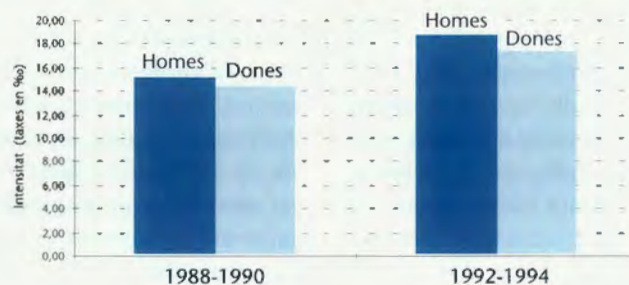
MIGRACIONS

Les migracions interiors a Catalunya. Intensitat, selectivitat i estructura espacial dels fluxos migratoris

FIGURA 5. INTENSITAT DE LES MIGRACIONS INTERIORS A CATALUNYA SEGONS SEXE I EDAT, 1988-1994

Diferències per sexe, comparació dels dos períodes

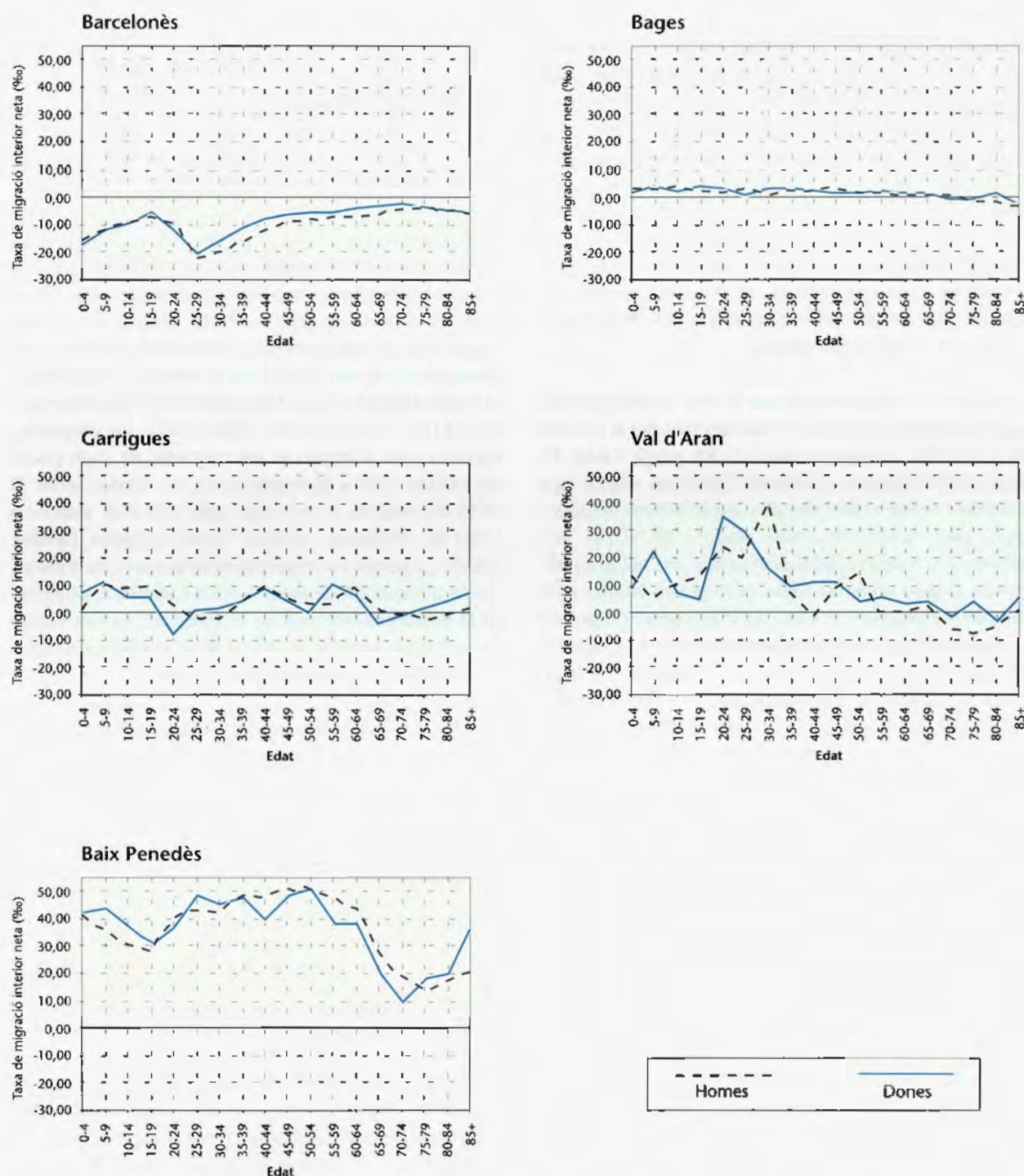

Font: elaboració pròpia a partir de les dades proporcionades per l'Institut d'Estadística de Catalunya.

MIGRACIONS

Les migracions interiors a Catalunya. Intensitat, selectivitat i estructura espacial dels fluxos migratoris

FIGURA 6. PERFILS MIGRATORIS PER SEXE I EDAT D'ALGUNES COMARQUES CATALANES

Font: elaboració pròpia, a partir de les dades proporcionades per l'Institut d'Estadística de Catalunya.

terística indica, en concret, que aquests territoris assumeixen un caire migratori més aviat perifèric respecte del Barcelonès i d'altres comarques urbanes, i, més genèricament, ens permet destacar com els cicles de vida de les persones incorporen una dimensió territorial.

El quart tipus de perfil migratori es defineix per unes taxes elevades en els grups d'edat dels adults joves sense que aquestes vagin associades a unes taxes també altes en els infants ni tampoc en la resta de grups d'edats, fins al punt que els grups de major edat poden arribar a obtenir taxes negatives. La Val d'Aran en seria el model: amb una taxa de migració neta del grup 20-34 de 26,83%, la taxa per al total de la població és tan sols de l'11,14%; la distància entre el nivell de la primera i el de la segona és la més àmplia de totes les comarques. Aquests trets ens permeten afirmar que el perfil migratori té un fort component laboral.

El cinquè tipus migratori correspon a les comarques amb unes taxes sempre positives i elevades tant per al conjunt de la població com per a cadascun dels grups d'edat. Els grups més migratoris continuen essent els adults, que assoleixen sempre taxes elevades, especialment els adults joves, però també els adults madurs. En el cas més extrem, a la comarca del Baix Penedès, des del grup 25-29 fins al grup 60-64 les taxes de migració interior neta són sempre properes al 40%. El manteniment hipotètic d'una taxa d'aquesta envergadura portaria a la duplicació d'aquest grup de població en menys de 18 anys. D'altres comarques metropolitanes com el Maresme, receptores dels fluxos provinents del Barcelonès, pertanyen amb claredat a aquest tipus migratori que agrupa tant migracions relacionades amb la formació de les llars com migracions associades a estadis més avançats del cicle de vida, com les lligades a l'ocupació definitiva d'anteriors segones residències.

Com a complement a l'anàlisi per sexe i edat, i en concreta referència a aquesta darrera característica, hem preparat la figura 7, que il·lustra i resumeix dos trets comentats amb anterioritat. En primer lloc, s'observa clarament l'augment de nivell de les migracions interiors experimentat per les comarques catalanes entre el segon quinquenni dels anys vuitanta i el primer dels anys noranta, amb la pràctica desaparició de les comarques amb resultats negatius (tan sols el Barcelonès continua destacant en aquest sentit) i l'augment de les que ja obtenien resultats positius. En segon lloc es poden comparar de forma directa les taxes de migració interior neta per al total de la població amb les del grup més migratori, el dels adults joves (20-34 anys). S'observa així com

les taxes dels adults joves són, en gairebé totes les comarques, més elevades que la taxa total, de tal manera que determinen en gran mesura el seu nivell; les excepcions apareixen quan la taxa total i la del grup 20-34 són del signe oposat (com al Baix Ebre, el Berguedà, les Garrigues o la Terra Alta).

Els nivells d'instrucció

Les migracions són també diferencials segons els grups socials. La intensitat, la distància de la migració i el moment en què s'efectua són elements associats amb la posició social de l'individu. La font que hem utilitzat en aquest treball, les estadístiques de variacions residencials, és l'única que proporciona informació temporal contínua sobre les migracions, però no ofereix informació sobre les característiques ocupacionals, a diferència d'altres fonts demogràfiques com el Moviment natural de la població, ni sobre la renda, la qual cosa permetria d'abordar millor aquest tema. Les variacions residencials sí que proporcionen els nivells d'instrucció dels migrants, els quals podríem utilitzar com a aproximació del seu estatus social. El nivell d'instrucció, en el nostre país, està molt associat a l'edat de l'individu i aquest fet en complica l'anàlisi; només cal pensar en la gran diferència que hi ha entre els nivells d'instrucció de joves i vells a Catalunya, producte de la pobra escolarització de les generacions més velles i de la massiva entrada en els nivells educatius secundaris i superiors de les generacions més joves.

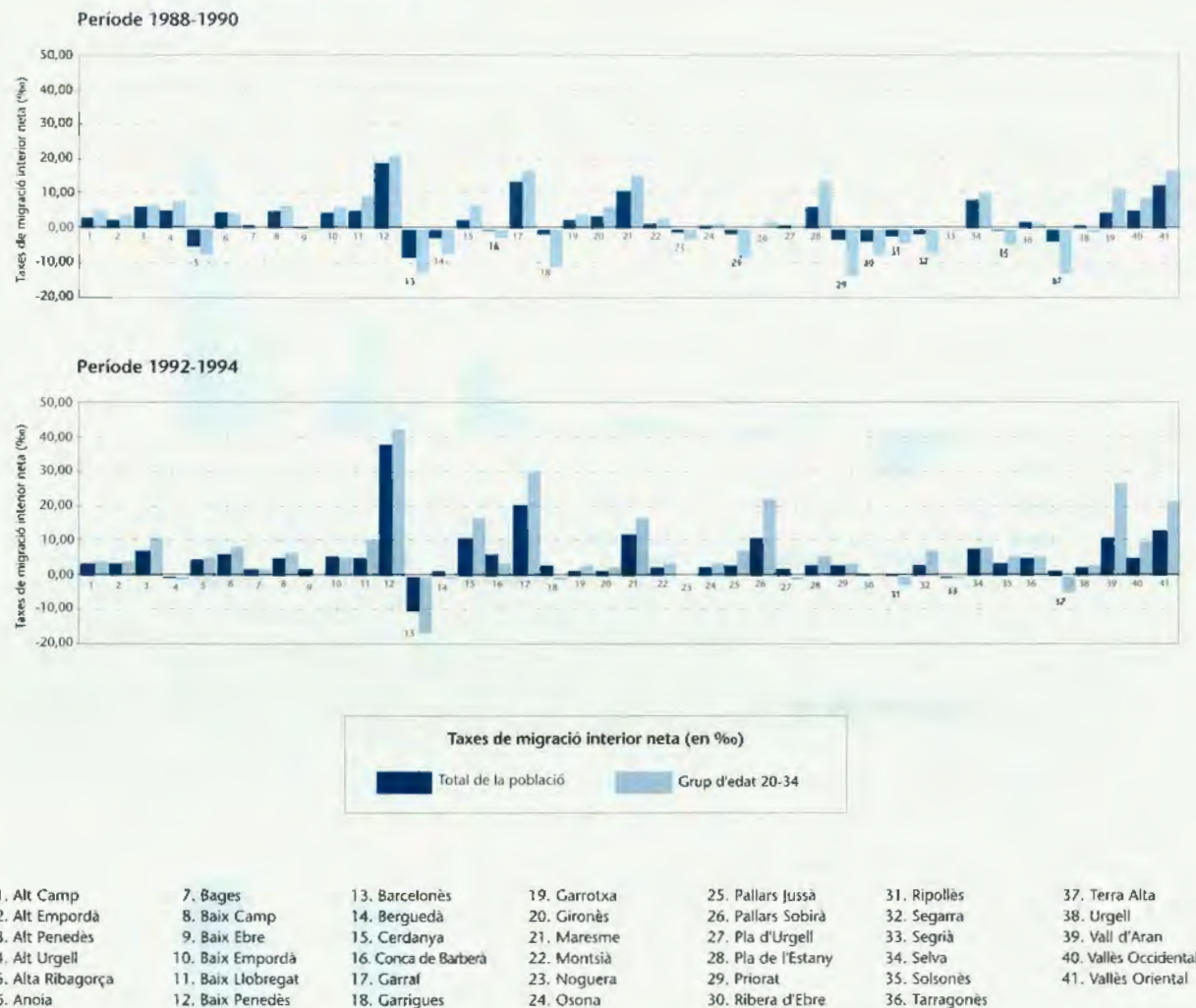
La intensitat migratòria segons els diversos nivells d'instrucció, doncs, té a veure tant amb les característiques socials com amb l'estructura per edat. Als primers anys noranta, la taxa de migració interior neta de les persones amb estudis incomplets (que tendeix a correspondre a estrats socials baixos i a grups d'edat més vells) era de 12,6% mentre que les taxes de les persones amb estudis primaris o amb estudis secundaris o universitaris (que tendeix a correspondre amb categories socials més altes i a grups d'edat més joves) eren gairebé el doble, respectivament de 23,44% i 22,53%.

La figura 8 ens permet ampliar l'escala de l'anàlisi i observar com s'estableixen diverses pautes en les taxes de migració interior neta segons els nivells d'instrucció, comparant les taxes globals amb el tram d'edat clau, 20-34 anys, cosa que permet disminuir l'efecte de l'estructura d'edat i potenciar l'anàlisi de la instrucció com a indicador social. Prendrem com a exemple les mateixes comarques-model que hem esmentat més amunt, inclòs el Baix Empordà pel seu interès. El Barcelonès, l'única

MIGRACIONS

Les migracions interiors a Catalunya. Intensitat, selectivitat i estructura espacial dels fluxos migratoris

FIGURA 7. MIGRACIÓ INTERIOR NETA DE LES COMARQUES DE CATALUNYA. COMPARACIÓ ENTRE EL TOTAL DE LA POBLACIÓ I EL GRUP D'EDAT 20-34

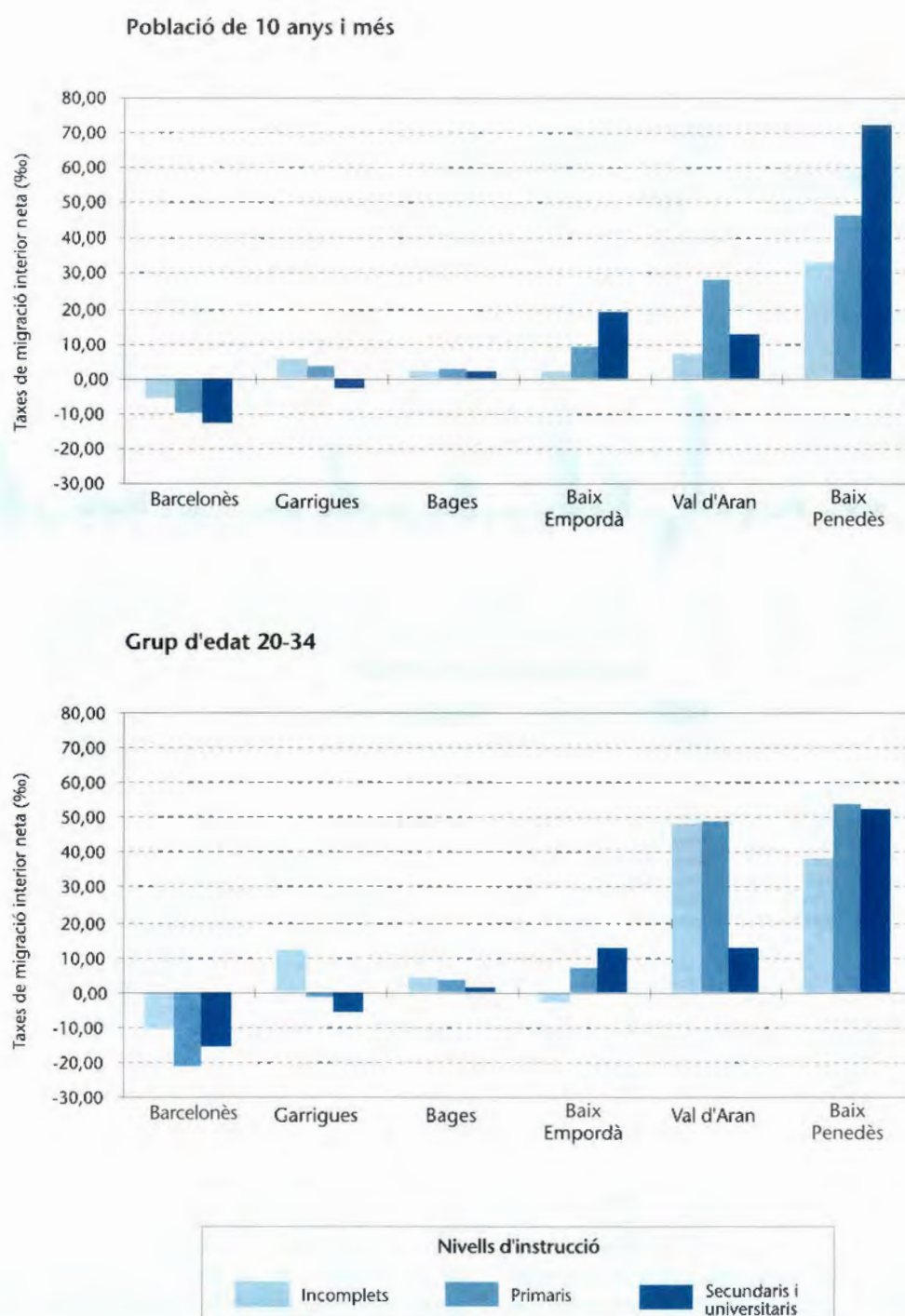
Font: elaboració pròpia a partir de les dades proporcionades per l'Institut d'Estadística de Catalunya.

comarca emigratòria, destaca per les taxes de creixement negatives a mesura que augmenta el nivell d'instrucció sols si considerem tota la població de més de 10 anys; per contra, si analitzem per separat el grup 20-34, hom s'adona que són els adults joves només amb instrucció primària els que obtenen una taxa més negativa, cosa que ens fa palès que la sortida de població d'aquesta comarca no obeeix només a un procés de suburbanització a la recerca d'un habitatge de qualitat sinó que representa per a molts una via d'accés a l'habitatge. El Baix Penedès és un exemple de l'altra cara de la moneda migratòria. Per al total de la població de 10 anys i més les taxes són més altes contra més alt és el nivell d'instruc-

ció, però l'anàlisi del grup 20-34 mostra més igualtat entre els tres nivells.

El caire laboral de les migracions a la Val d'Aran apareix de forma clara també en aquesta anàlisi, en assolir les persones amb estudis primaris la major taxa per al total de la població i en esdevenir pràcticament iguals, en el grup 20-34, les taxes de les persones sense estudis complets i amb estudis primaris, molt lluny totes dues de les taxes de les persones amb estudis secundaris o universitaris. El cas del Baix Empordà, introduït en aquest apartat pel seu interès especial, és l'exemple d'una situació inversa: encara que les taxes de migració interior neta no són

FIGURA 8. INTENSITAT DE LES MIGRACIONS INTERIORS SEGONS ELS NIVELLS D'INSTRUCCIÓ I L'EDAT, 1992-1994

Font: elaboració pròpia a partir de les dades proporcionades per l'Institut d'Estadística de Catalunya.

gaire elevades, sí que existeix una clara diferència a favor dels grups de més instrucció.

Finalment, també val la pena remarcar les taxes baixes en tots els nivells d'instrucció del Bages i la desigualtat en les Garrigues, on el guany per migracions amaga la pèrdua d'efectius amb més nivell d'instrucció.

6. CONCLUSIONS

S'ha realitzat en les línies anteriors un passeig per les característiques de les migracions interiors i la seva relació amb els principals trets demogràfics i la realitat social i territorial de Catalunya. Les migracions interiors han esdevingut un dels elements més rellevants, si no el que més, per entendre la dinàmica poblacional catalana a final del segle XX, tant pel que fa a la redistribució de la població com al creixement demogràfic en les diverses parts del territori.

Els canvis de municipi de residència estan augmentant en els darrers anys. Per un costat, aquest fet s'explica per la transformació de la piràmide de població: les generacions plenes nascudes durant els anys seixanta i la primera dels setanta han arribat a una edat en què s'han de plantejar l'emancipació residencial i la formació de noves llars. Per l'altre, hi ha hagut un increment de les propensions individuals a efectuar un canvi de municipi, fet que té dues cares: la positiva seria que la integració de les localitats en espais de relació supramunicipals (àrees metropolitanes, àrees de cohesió urbana) facilita els intercanvis de població per motius residencials. La negativa seria que l'augment de la interrelació és paral·lela un augment de la segmentació dels mercats de l'habitatge que obliga sovint a efectuar moviments migratoris gens voluntaris.

Cal destacar que l'estudi de la mobilitat migratòria no pot considerar ara per ara tota la mobilitat residencial perquè hi ha un considerable buit estadístic pel que fa als moviments efectuats dins d'un mateix municipi. Els intents d'estimacions generals indiquen que per cada migració s'efectuen dos canvis residencials intramunicipals. S'està negligint, per tant, dos terços del comportament residencial de la població catalana. Malgrat aquests problemes, estem en disposició d'afirmar que la societat catalana és una de les menys mòbils de tot el conjunt occidental. Podem delimitar dues grans propostes d'explicació: la primera se centraria en qüestions com l'escassetat d'alternatives d'un mercat de l'habitatge rígid al

qual és difícil d'accedir. La segona tindria més a veure amb l'existència d'estratègies familiars que afavoreixen un cert grau d'immobilitat, el retard en la formació de les noves llars i la proximitat de les localitzacions residencials.

La major part de la mobilitat migratòria que té lloc a Catalunya es genera completament en el seu si, i supera la que procedeix de l'exterior. La migració interior explica, com més va més, el signe i la intensitat del creixement total de la població a les distintes escales territorials, a causa de l'increment sostingut de la mobilitat migratòria i a la pràctica desaparició a Catalunya del creixement natural pel baixíssim nivell de la fecunditat.

La dinàmica migratòria pot estar generant una nova imatge del territori català. Està desapareixent la vella dicotomia entre uns espais emigratoris, identificats amb el medi rural tradicional, i uns espais immigratoris, que hom associava a les ciutats cohesionades. Darrerament, parts significatives del territori rural, sobretot de muntanya, s'han constituït com a nous espais d'incipient creixement poblacional quantitativament petit però significatiu a nivell local, gràcies a una profunda transformació funcional cap als serveis turístics.

L'anàlisi de l'estructura espacial de les relacions migratòries suggereix una col·lecció d'idees, algunes de les quals s'han desenvolupat en aquest article. Malgrat l'evident dependència de la resta de Catalunya respecte dels fluxos que tenen el Barcelonès com a origen o destinació, s'ha d'insistir que l'estructura conté més que un simple esquema de desconcentració demogràfica. Podem afirmar que la participació quantitativa del Barcelonès en el total de moviments reflecteix sobre tot el seu pes poblacional, considerable sens dubte, però no una propensió migratòria superior. També es pot assenyalar l'existència de diverses àrees de forta cohesió migratòria d'abast comarcal (Osona, el Bages, l'Anoia), supracomarcal (Lleida, Girona) o metropolitana (regió de Barcelona i la incipient regió de Tarragona-Reus-Valls). Des d'un altre punt de vista, l'impacte més fort de les migracions sobre l'estructura i la mida de les poblacions s'esdevé allà on les transformacions econòmiques i funcionals són més fortes i ràpides: àrees costaneres, comarques turístiques de muntanya i perifèria metropolitana. Amb tot, convé no oblidar l'existència encara d'importants barreres per a la relació entre territoris contigus.

Hi ha poques diferències quant al comportament migratori entre homes i dones. S'apunta una intensitat una mica més gran entre ells, possiblement s'hagi d'atribuir a la participació més important en els fluxos de caire laboral.

L'edat és la variable més rellevant per estudiar la selectivitat migratòria. Els moviments migratoris es reparteixen irregularment al llarg del cicle de vida dels individus i de les llars en què viuen. Aquest cicle, malgrat les alternatives quasi infinites, apunta un seguit de trets comuns: migració d'arrossegament durant la infància, intensitat màxima dels adults joves quan aquests s'emancipen del domicili dels pares i inicien la vida laboral i familiar, declivi posterior de la intensitat migratòria. Aquest esquema de propensions es reproduceix, amb algunes diferències de nivell, a tot el territori. Tanmateix, no existeix homogeneïtat espacial pel que fa a l'impacte del balanç migratori sobre l'estructura poblacional ni tampoc pel que fa a les característiques socials dels migrants, que hem introduït mitjançant l'estudi del nivell d'instrucció per edat. En l'article s'han distingit diversos esquemes tipus (que hem representat amb algunes comarques) en relació a l'edat i la instrucció, com a aproximació d'indicador social: forta pèrdua de població jove sense distinció en el nivell d'instrucció (el Barcelonès), alternança de pèrdues i guanys lleugers en diversos grups d'edat i d'instrucció (les Garrigues), estancament a tots els grups (el Bages), forta entrada per motius laborals de població jove i de

baix nivell d'instrucció (la Val d'Aran), forta entrada de població adulta jove o madura de diferents nivells d'instrucció per motius residencials (el Baix Penedès), moderada entrada de població adulta amb tendència a la maduresa però fortament esbiaixada vers els nivells d'instrucció alts (el Baix Empordà).

Aquest és, a grans trets, el passat recent i el present de les migracions interiors a Catalunya. Com evolucionaran en el futur? Cada vegada dependran menys dels motius laborals clàssics i més de la mobilitat estrictament residencial de la població. Caldrà estar atents als elements que hi intervenen. Per un cantó, hi haurà els factors de la demanda residencial: els canvis de l'estructura per edats, el desenvolupament i les transformacions del cicle de vida familiar, els vincles intergeneracionals i les estratègies familiars, la mobilitat social i les xarxes de relació. Per l'altre, els factors de l'oferta: el funcionament del mercat de l'habitatge, les seves vies d'accés i la distribució espacial dels diferents segments. Hem de continuar amatents a l'evolució de les migracions interiors. Perquè, en definitiva, la mobilitat residencial i la migració constitueixen un dels principals lligams entre societat i territori.

NOTES

- 1 Volem fer constar el nostre agraïment a l'Institut d'Estadística de Catalunya i, molt especialment, a Joaquim Capellades i Cristina Guisande la seva amabilitat a facilitar-nos tota la informació que hem necessitat.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CABRÉ, A; MÓDENES, J. A.; PASCUAL, J. (1994), *Migracions internes a Catalunya*; Centre d'Estudis Demogràfics, Mimeo, (2 volums).
- FARRÉ, M. i NAVARRO, M. (1995), "El uso de modelos en demografía: una aplicación al estudio de las migraciones"; *Habitar, vivir, prever*, Actes del V congrés de la població espanyola, Bellaterra: UAB, CED, AGE, pàg. 403-410.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (1993), *Cens de població. 1991*.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (1995-6), *Estimacions de població. 1986-90, 1992, 1993, 1994*.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (diversos anys), *Moviments migratoris. 1988, 1989, 1990, 1992, 1993*.
- LONG, L. (1991), "Residential Mobility differences among developed countries"; *International Regional Science Review*, 14, 2, pàg. 133-148.
- ROGERS, A.; WILLEKENS, F. (1986), *Migration and settlement: a multiregional comparative study*; Dordrecht, Països Baixos: D. Reidel.